

Paczyńska, Karolina

Fragmenty czarek megaryjskich z polskich wykopalisk w Tanais. Cz. 2

Studia i Materiały Archeologiczne 14, 119-129

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karolina Paczyńska

Fragmenty czarek megaryjskich z polskich wykopalisk w Tanais, część II

W latach 2003-2005 w czasie polskich prac wykopaliskowych prowadzonych na terenie antycznego miasta Tanais¹ odnaleziono łącznie dwanaście fragmentów czarek megaryjskich². Niniejszy artykuł ma na celu ich klasyfikację typologiczno-chronologiczną. Fragmenty czarek zostały omówione zgodnie z numerami inwentarza i według lat ich odnalezienia.

KATALOG

1. T 03 XXV 10p (fig. 1)

Fragment brzuśca czarki megaryjskiej zdobiony pasowo ułożonym motywem meandra, poniżej którego widnieje dekoracja w formie drobnych, nachodzących na siebie trójkątnych listków. Fragment wykonany jest z drobnoporiastej gliny barwy brunatnobeżowej, w przelomie szarej, zawierającej domieszkę miki.

Analogie. Meander: m.in. COURBY 1922: 379, Fig. 76.4 (wyroby „delijskie”); POGREBOVA 1958: 149, Fig. 21.6; VNUKOV, KOVALENKO 1998: 65, Fig. 3.2. Drobne, nachodzące na siebie listki: COURBY 1922: 387, Fig. 80.8 (wyroby „delijskie”); LAUMONIER 1977: Pl. 57: 5344, 5155, 5009 (warsztat Filona, Ra-, My- i Naśladowcy³); PACZYŃSKA 2000: 162, 166, Fig. 7 oraz PACZYŃSKA 2005: 131, nr 4.

Autorka jest absolwentką Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w roku 2004 uzyskała stopień doktora. Uczestniczyła w pracach terenowych m.in. w Tanais. Artykuł jest wyrazem wieloletnich zainteresowań Autorki ceramiką hellenistyczną

¹ Prace terenowe prowadzone były przez Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej UW i Instytut Archeologii UW w ramach Ekspedycji Dolnego Donu, którą kierowała T. Arseniewa z Instytutu Archeologii Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie.

² Na temat historii i stanu badań nad czarkami megaryjskimi oraz definicji tego rodzaju naczyń ceramicznych cf. m.in. PACZYŃSKA 2000: 159-168. Na temat fragmentów czarek megaryjskich odnalezionych na terenie antycznego miasta Tanais w latach 1955-1999 cf. ŠELOV 1969: 220-247; PACZYŃSKA 2000: 159-168. Na temat czarek megaryjskich odnalezionych w czasie polskich wykopalisk w Tanais w latach 1999-2001 cf. PACZYŃSKA 2005: 129-136.

³ Cf. LAUMONIER 1977: 247-251.

Meander i drobne, nachodzące na siebie trójkątne listki należą do najczęściej występujących na czarkach megaryjskich motywów zdobniczych. Na podstawie powyżej przytoczonych analogii, a także biorąc pod uwagę układ dekoracji naczynia, jego kształt oraz rodzaj i jakość gliny, wyżej przedstawiony fragment należy przypisać produkcji jońskiej.

2. T 03 XXV 11p (fig. 2)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 12 cm). Poniżej wylewu lekko zagiętego ku wnętrzu naczynia znajduje się pasowo ułożony wzór kimationu lesbijskiego. Fragment wykonany jest z drobnoziarnistej gliny barwy ceglasto-pomarańczowej.

Analogie. Kimation lesbijski: m.in. COURBY 1922: 379, Fig. 76.6 (wyroby „delijskie”); MICHALOWSKI 1958: 71, Fig. 85b; LAUMONIER 1977: Pl. 34: 931, 372; Pl. 35: 9293,403; Pl. 37: 3133, 3243, 9289 (warsztat Monogramisty⁴); ROTROFF 1982: Pl. 88: 384 (wyroby importowane do Aten); KOSSATZ 1990: Pl. 26: M731 (grupa wyrobów jońskich z Delos); BOUZEK 1990: 160, 165, Pl. 16B.2: 21.2 (wyroby warsztatów jońskich); ROSENTHAL-HEGINBOTTOM 1993: 387, Pl. 11: 7 (wyrób joński, warsztat Monogramisty); PACZYŃSKA 2000: 161-162.

Kimation lesbijski, podobnie jak powyżej wspomniany wzór meandra, zalicza się do najczęściej spotykanych motywów zdobniczych stosowanych w dekoracji czarek megaryjskich produkcji jońskiej. Powyższe analogie wskazują, że fragment odnaleziony w Tanais pochodzi z efesko-jońskiego warsztatu Monogramisty.

3. T 03 XXV 26p (fig. 3)

Fragment wylewu i brzuśca czarki megaryjskiej (średnica wylewu 13.5 cm). Poniżej wylewu znajduje się pasowo ułożony ornament złożony z drobnych, sercowatych listków. Pozostała część fragmentu zdobiona jest ornamentem roślinnym: po lewej stronie widoczne są końce liścia palmowego, po prawej zaś fragment ornamentu roślinnego lub zwierzęcego (być może część delfina). Fragment wykonany jest z drobnoziarnistej gliny barwy jasnoszarej i pokryty polewą koloru czarnego.

Analogie. Listki poniżej wylewu: COURBY 1922: 379, Fig. 76.26 (wyroby „delijskie”). Liść palmowy: COURBY 1922: 389, Fig. 81.5 po prawej stronie (wyroby „delijskie”). Delfin: m.in. COURBY 1922: 384, Fig. 79.41 (wyroby „delijskie”).

4. T 03 XXV 27p (fig. 4)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 12 cm) zdobiony pasowo ułożonym ornamentem meandrowym. Poniżej motywu meandra widoczny jest fragmentarycznie zachowany ornament perelkowy. Fragment wykonany jest z drobnoziarnistej gliny barwy jasnopomarańczowej i pokryty polewą koloru ceglatego. Na wylewie widoczne jest graffito.

⁴ Na temat jońskiego warsztatu Monogramisty cf. m.in. PACZYŃSKA 2000: 161.

Analogie. Meander: COURBY 1922: 379, Fig. 76.4 (wyroby „delijskie”); LAUMONIER 1977: Pl. 45: 4328, 4336; VNUKOV, KOVALENKO 1998: 65, Fig. 2. Por. także Katalog: nr 1 oraz PACZYŃSKA 1999: 64, nr 91.

5. T 03 XXV 39p (fig. 5)

Fragment brzuśca czarki megaryjskiej zdobiony pasowo ułożonym wzorem kimionu lesbijskiego, poniżej którego znajduje się również pasowo ułożony wzór złożony z bukiecików listków laurowych. Fragment wykonany jest z drobnziarnistej gliny barwy beżowej i pokryty polewą koloru pomarańczoworóżowego.

Analogie. Kimion lesbijski: COURBY 1922: 379, Fig. 76.6 (wyroby „delijskie”); LAUMONIER 1977: Pl. 34: 931, 372; Pl. 35: 9293, 403; Pl. 37: 3133, 9289 (warsztat Monogramisty); ROTROFF 1982: Pl. 88: 384 (wyroby importowane do Aten); KOSSATZ 1990: Pl. 26: M731 (grupa wyrobów jońskich z Delos); ROSENTHAL-HEGINBOTTOM 1993: 387, Pl. 11: 7 (wyrób joński, warsztat Monogramisty). Liście laurowe: COURBY 1922: 382, Fig. 77.8; LAUMONIER 1977: Pl. 30: 376; Pl. 46: 1702, 1713, 1716 (warsztat Monogramisty), por. także Pl. 41: 109; ROTROFF 1982: 89, Pl. 66: 378 (fragmenty wyrobów importowanych).

Taki sposób dekorowania czarek megaryjskich jest dość często spotykany wśród wyrobów warsztatów jońskich. Na podstawie wyżej przytoczonych analogii omawiany fragment czarki megaryjskiej z Tanais należy przypisać produkcji jońskiej, bardzo prawdopodobnie warsztatowi Monogramisty.

6. T 04 XXV 1p (fig. 6)

Fragment dna czarki megaryjskiej wykonanej z drobnziarnistej gliny barwy pomarańczowej i pokrytej polewą koloru ciemnopomarańczowego. Fragment zdobiony jest rozetą, od której rozchodzą się na przemian ułożone liście akantu, liście lancetowate i liście lotosu lub papirusa.

Analogie. Rozeta: COURBY 1922: Pl. XVe; LAUMONIER 1977: 63, Pl. 13: 819 (warsztat Menemachosa).

Rozety oraz odchodzące od nich liście akantu, lotosu, papirusa lub palmy należą do motywów zdobniczych często stosowanych w dekoracji czarek megaryjskich. Na podstawie wyżej przytoczonych analogii można sądzić, że omawiany fragment czarki reprezentuje produkcję jońską.

7. T 04 XXV 18p (fig. 7)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 10 cm). Poniżej wylewu, którego górna krawędź jest lekko odchylona na zewnątrz, znajduje się pasowo ułożony ornament meandrowy. Fragment wykonany jest z drobnziarnistej gliny barwy pomarańczowej i pokryty polewą koloru brunatnoszarego. Na wylewie znajduje się graffito, prawdopodobnie litery *TA*.

Analogie. Meander: COURBY 1922: 379, Fig. 76.4 (wyroby „delijskie”); VNUKOV, KOVALENKO 1998: 65, Fig. 3.2. Por. także Katalog: nr 1.

8. T 04 XXV 24p (fig. 8)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu: 12 cm). Poniżej wylewu znajduje się pasowo ułożony ornament jajownika, a pod nim ornament perelkowy. Fragment wykonany jest z drobnziarnistej gliny barwy jasnoszarej i pokryty polewą koloru czarnego.

Analogie. Jajownik: COURBY 1922: 379, Fig. 76.2 (wyroby „delijskie”); ROSENTHAL-HEGINBOTTOM 1993: 383, Pl. 7: 3 (wyroby jońskie). Ornament perelkowy: COURBY 1922: 379, Fig. 76.1 (wyroby „delijskie”).

Jajownik, czyli kimation joński, podobnie jak meander i kimation lesbijski, były powszechnie stosowane w zdobieniu czarek megaryjskich. Najczęściej wykorzystywano je do wypełnienia pasa dekoracji położonego bezpośrednio poniżej wylewu czarki. Na podstawie powyżej przywołanych analogii omawiany fragment wylewu należy przypisać do wyrobów warsztatów jońskich.

9. T 04 XXV 45p (fig. 9)

Fragment dna czarki megaryjskiej (średnica dna 5 cm). Zachowany fragment dolnej części brzuśca zdobiony jest drobnymi, odchodzącymi od dna, nachodzącymi na siebie listkami. Na pozbawionym dekoracji dnie od strony zewnętrznej zachował się złożony z trzech liter *XOY* fragment sygnatury garncarza Menemachosa.

Analogie. LAUMONIER 1977: Pl. 9: 5017, 5019, 5022-5028, 5040, 5040 bis.

Jest to jeden z najciekawszych wśród dotychczas odnalezionych na terenie Tanais fragmentów czarek megaryjskich. Na podstawie trzech ostatnich liter sygnatury garncarza, które zachowały się na dnie naczynia, oraz na podstawie wskazanych analogii omawiany fragment czarki można bez żadnej wątpliwości przypisać produkcji jońskiego warsztatu Menemachosa.

10. T 04 XXV 51p (fig. 10)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 14 cm). Poniżej wylewu znajduje się pas ornamentu w formie ułożonych obok siebie ośmiolistnych rozetek. Fragment wykonany jest z gliny barwy szarej i pokryty polewą koloru ciemnoszarego.

Analogie. Rozety: COURBY 1922: 379, Fig. 76.3 (wyroby „delijskie”).

11. T 05 XXV 32p (fig. 11)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 12 cm). Poniżej wylewu znajduje się pas ornamentu złożonego z drobnych sercowatych listków. Fragment wykonano z drobnziarnistej gliny barwy szarobrazowej z domieszką miki oraz piroksenu i pokryty polewą barwy czarnej. Poniżej wylewu wywiercono dwa otwory.

Analogie. Sercowate listki: COURBY 1922: 379, Fig. 76.7 (wyroby „delijskie”). Por. także Katalog: nr 3.

12. T 05 XXV 42p (fig. 12)

Fragment wylewu czarki megaryjskiej (średnica wylewu 13 cm). Poniżej wylewu znajduje się pasowo ułożony wzór wici akantu, pod którym widoczne są końce liści lotosu. Fragment wykonany jest z gliny barwy szarobeżowej z droбноziarnistą domieszką wapienia i miki, pokryty polewą barwy szaroczarnej.

Analogie. Wić akantu: COURBY 1922: 387, Fig. 80.8 (wyroby „delijskie”); LAUMONIER 1977: Pl. 34: 437 (warsztat Monogramisty); KOSSATZ 1990: 108, Pl. 30: M241a; ROSENTHAL-HEGINBOTTOM 1993: 381, Pl. 5: 7-9 (produkcja jońska).

*

Należy stwierdzić, że powyżej omówiony materiał ceramiczny jest jednorodny, zarówno jeśli chodzi o miejsce jego produkcji, jak i datowanie. Wyżej przywołane analogie wskazują, że przedstawione w niniejszym artykule fragmenty czarek megaryjskich pochodzą z warsztatów jońskich. Spostrzeżenie to zgodne jest z wynikiem klasyfikacji typologiczno-chronologicznej przeprowadzonej dla fragmentów czarek megaryjskich odnalezionych w czasie polskich wykopaliisk w Tanais w latach 1999-2001. Zdaniem A. Laumonier działalność warsztatów jońskich datować należy na okres między 166 a 69 rokiem p.n.e. (LAUMONIER 1977: 7; por. także PACZYŃSKA 2005: 132). Na tej podstawie omówione w niniejszym artykule fragmenty czarek megaryjskich można datować na okres nie wcześniejszy niż II wiek p.n.e., przy czym dla wyrobów pochodzących z warsztatu Menemachosa okres ten można uściślić na lata około połowy II wieku p.n.e., natomiast dla wyrobów pochodzących z warsztatu Monogramisty – do trzeciej ćwierci tego stulecia (por. VNUKOV, KOVALENKO 1998: 66).

Skróty użyte w artykule

BOUZEK J.

1990 *Studies of Greek Pottery in the Black Sea Area*, Prague.

COURBY F.

1922 *Les vases grecs à reliefs*, Paris.

KOSSATZ A.-U.

1990 *Die Megarischen Becher* [Funde aus Milet, vol. 5, fasc. 1], Berlin.

LAUMONIER A.

1977 *La céramique hellénistique à reliefs. 1. Ateliers «ioniens»* [Exploration archéologique de Délos, fasc. 31], Paris.

MICHAŁOWSKI K.

1958 *Mirmeki – wykopaliska odcinka polskiego w roku 1956* [Wykopaliska polsko-radzieckie w Mirmeki, vol. 1], Warszawa.

PACZYŃSKA K.

1999 *Czarki megaryjskie z Tanais* (praca magisterska, IA UW, Warszawa).

- 2000 *Czarki megaryjskie z Tanais* [StArch, vol. 10], Warszawa, p. 159-168.
- 2005 *Fragmety czarek megaryjskich z polskich wykopalisk w Tanais* [StArch, vol. 12], Warszawa, p. 129-136.
- ROSENTHAL-HEGINBOTTOM R.
 1993 *Mouldmade Relief Bowls from Tel Dor, Israel – A Preliminary Report*, in: *The Second Workshop of Nieborów. Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean, Advances in Scientific Studies, Actes of the II Nieborów Workshop, Nieborów, 18-20 December 1993*, Warsaw, p. 365-396.
- ROTROFF S.I.
 1982 *Hellenistic Pottery. Athenian and Imported Mouldmade Bowls* [The Athenian Agora, vol. 22], Princeton.
- ŠELOV D.B.
 1969 *Nachodki v Tanaise megarskich čas* [MIA, vol. 154], Moskva, p. 220-247.
- VNUKOV S.JU., KOVALENKO S.A.
 1998 *Megarskie čašy s gorodišča v Kara-Tobe*, in: D.B. Žuravlev ed., *Èllenističeskaja i rimskaja keramika v Severnom Pričernomor'e*, Trudy Gosudarstvennogo istoričeskogo muzeja 102, p. 61-76.

Pieces of Megarian Bowls from the Polish Excavations at Tanais, Part II

ABSTRACT

Since 1996 the Institute of Archeology of Warsaw University and the Center for Archaeological Research – Novae have carried out archaeological excavations at the site of ancient town Tanais. Excavations have been conducted within Archaeological Mission of Lower Don supervised by T. Arseneva. In the course of archaeological works in years 2003-2005 there were twelve fragments of Megarian bowls found. The scope of this article is to present a preliminary typological and chronological classification of these findings.

Transl. by K. Paczyńska

Fig. 1

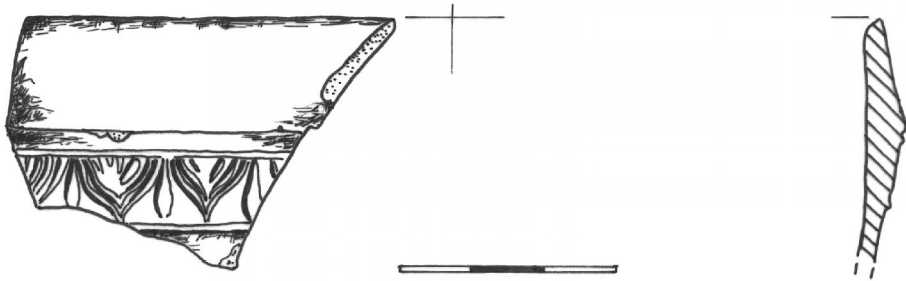

Fig. 2

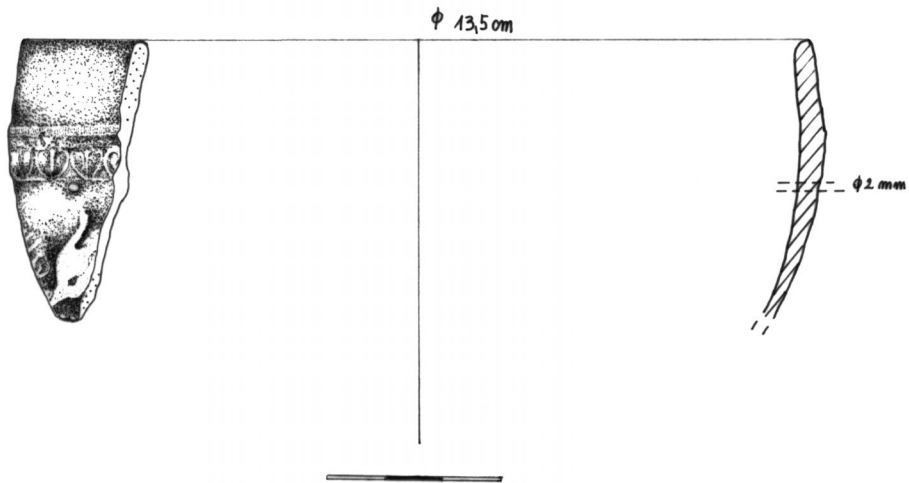

Fig. 3

Fig. 1. Fragment brzuśca czarki megaryjskiej nr T 03 XXV 10p (rys. A. Dziubiel)

Fig. 2. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 03 XXV 11p (rys. M. Wiśniewski)

Fig. 3. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 03 XXV 26p (rys. A. Dziubiel)

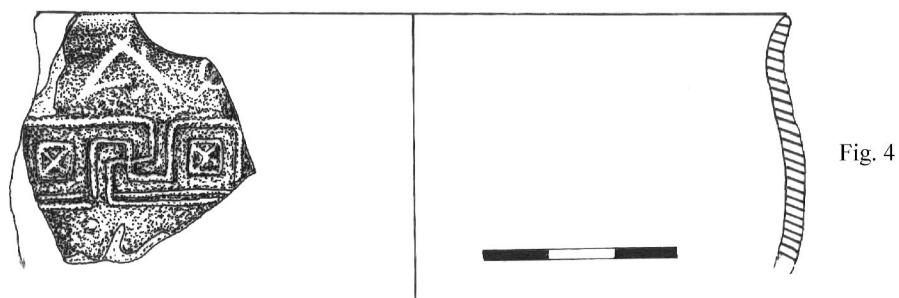

Fig. 4

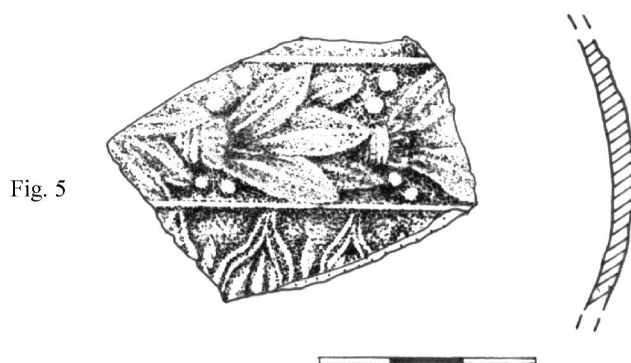

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 4. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 03 XXV 27p (rys. B. Włodarska)

Fig. 5. Fragment brzuśca czarki megaryjskiej nr T 03 XXV 39p (rys. A. Dziubiel)

Fig. 6. Fragment dna czarki megaryjskiej nr T 04 XXV 1p (rys. B. Włodarska)

Fig. 7

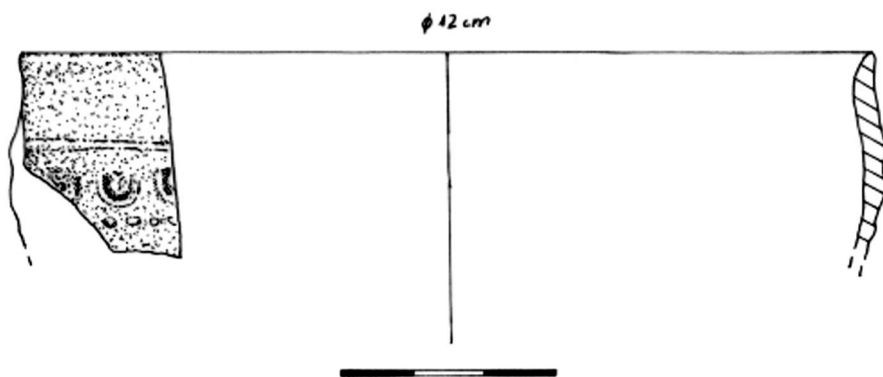

Fig. 8

Fig. 7. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 04 XXV 18p (rys. B. Włodarska)

Fig. 8. Fragment dna czarki megaryjskiej nr T 04 XXV 24p (rys. B. Włodarska)

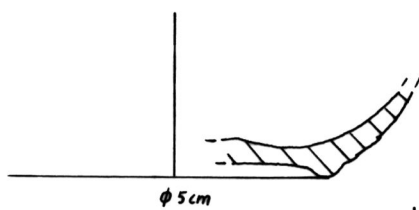

Fig. 9

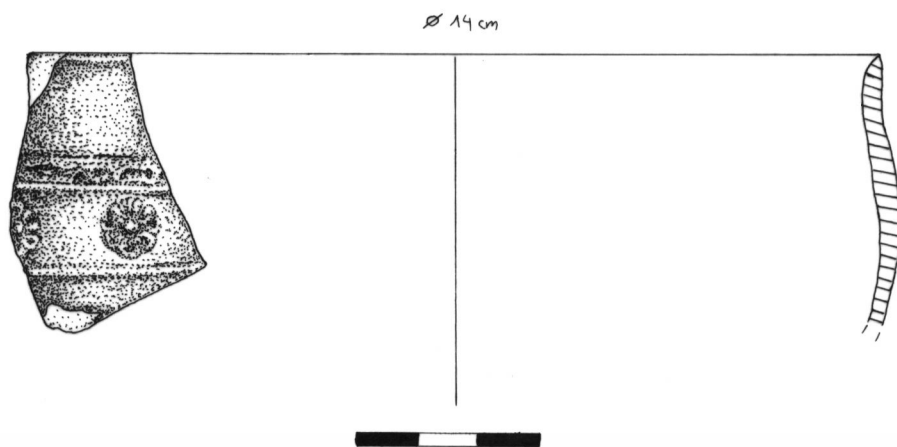
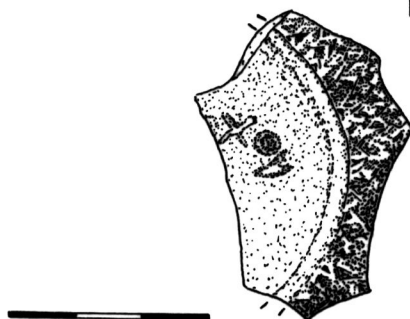

Fig. 10

Fig. 9. Fragment czarki megaryjskiej nr T 04 XXV 45p (rys. B. Włodarska)

Fig. 10. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 04 XXV 51p (rys. B. Włodarska)

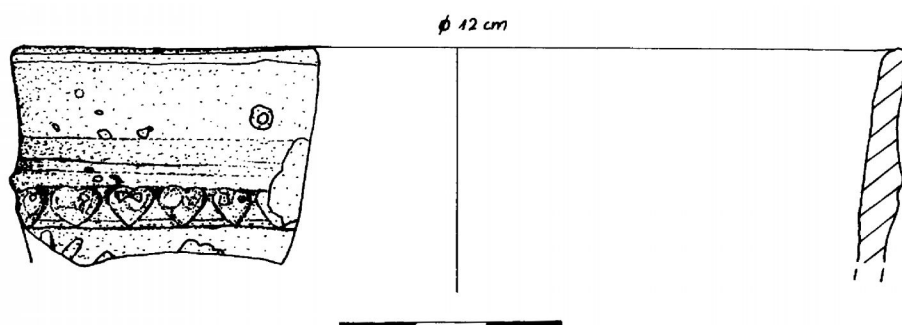

Fig. 11

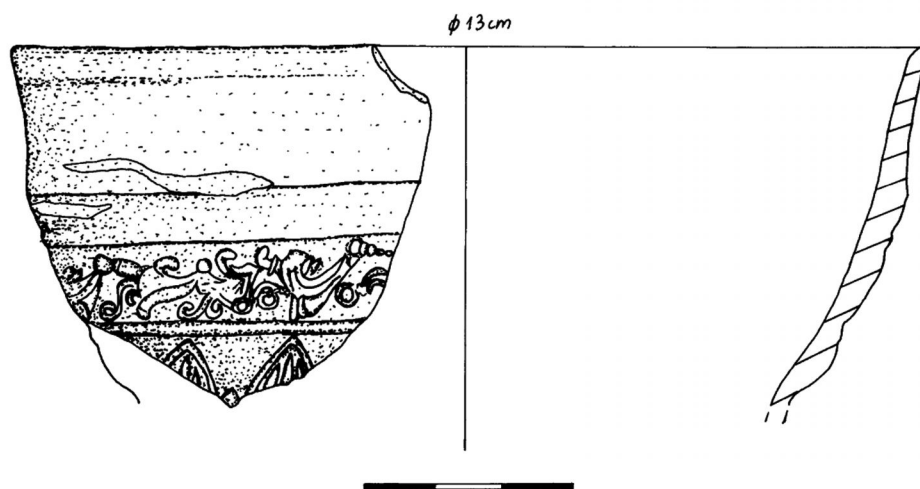

Fig. 12

Fig. 11. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 05 XXV 32p (rys. K. Wójcikowska)
Fig. 12. Fragment wylewu czarki megaryjskiej nr T 05 XXV 42p (rys. K. Wójcikowska)